

Горлач С.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛИХ
ВІД УМИСНИХ ВБИВСТВ,ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
НЕПОВНОЛІТНІМИ

Важливим є питання про жертву вбивства. Жертва злочину - це особа, яка потерпіла внаслідок злочинних дій. Як зазначається у численних кримінологічних дослідженнях, вивчення жертви злочину також необхідно, як і самого злочинця. Це пов'язано з тим, що нерідко жертва злочину своїми певними властивостями і якостями «сприяє» вчиненню щодо себе злочину [1].

Як відзначає В.Д. Рівман, вбивство відноситься до злочинів, віктимний характер яких найбільш очевидний [1]. Віктимність від вбивства можна визначити як властивість, що

має соціально-психологічну природу схильність окремих людей ставати в певних ситуаціях в силу поєднання низки особистісних станів і зовнішніх чинників жертвою (потерпілим) від того чи іншого злочину. Жертвами вбивств найчастіше (в 78,4 % випадків) стають чоловіки, віком 25-30 років (38 %) [1].

Велика частина загиблих, а саме 67,3 % були неповнолітніми. Частка загиблих повнолітнього віку склала відповідно 32,7 %. Проведений аналіз показав, що в більшості випадків (63,7 %) злочинці були раніше знайомі зі своїми жертвами (це однокласники, родичі, особи, які проживають в одному з ними мікрорайоні). Убиті повнолітні особи були також, в більшості випадків, їм знайомі. Це були вітчими, отці, сусіди. Серед незнайомих осіб, убитих неповнолітніми переважають особи без певного місця проживання, особи, які перебувають в стані алкогольного сп'яніння, з якими у них стався конфлікт, або ж щодо яких вони вчинювали протиправні дії, переросли потім у вбивство. Це фіксується та іншими дослідниками. Зокрема В.Д. Рівман відзначає, що тільки 19 % жертв вбивств не були знайомі із злочинцем. Кількість загиблих в результаті злочинних дій безсумнівним чином підвищує ступінь суспільної небезпеки діяння. В абсолютній більшості випадків (79,3 %) жертвою досліджуваних вбивств був один чоловік. Але виявлено також випадки, коли неповнолітні в результаті своїх дій вбили двох людей (15,6 %); трьох - 3,1 % і навіть більше осіб (2,0 %) [2].

За статистичними даними, 43,0 % жертв насильницьких злочинів характеризувалися безпосередньо перед учиненням проти них кримінального насильства агресивно-провокуючою поведінкою, у тому числі 39,3 % потерпілих ображали, принижували тощо злочинця або інших членів сім'ї, кожен п'ятий (21,5 %) загрожував зазначеним особам вбивством або заподіянням тілесних ушкоджень. Майже кожен четвертий (23,7 %) наносив їм побої, а 3,7 % заподіяли злочинцю або іншому членові сім'ї тілесні ушкодження. Причому підвищення суспільної небезпеки і тяжкості цих злочинів тісно пов'язано зі

зростанням рівня агресивно-провокуючої поведінки потерпілих у механізмі вчинення кримінальних діянь. Так, агресивна поведінка потерпілого стала приводом для вчинення 88,2 % вбивств, 58,6 % - навмисних заподіянь тяжкої, 50,0 %, - середньої тяжкості й 41,7 % - легкої шкоди здоров'ю, 20,0 % - нанесення побоїв, 9,1 % - погроз вбивством або заподіянням тяжкої шкоди здоров'ю. При цьому з підвищенням тяжкості сімейного насильства помітно збільшується і суспільна небезпека самої агресивно-провокуючої поведінки жертв [3].

При дослідженні особи і поведінки потерпілого в час, що передував вбивству, необхідно визначити час вбивства, з'ясувати професію потерпілого, посаду, дати соціально- демографічну характеристику. Певна категорія осіб у зв'язку з виконанням своїх професійних обов'язків інколи вимушена (може) вступати в конфліктні стосунки з громадянами [4].

Зазвичай окремі показники негативного особистісного статусу та характер негативної дозлочинної поведінки потерпілих схожі з аналогічними показниками осіб, які винні у вчиненні злочину. До них належать: стан сп'яніння у момент учинення злочину, вживання алкогольних напоїв безпосередньо перед учиненням злочину потерпілим спільно з особами, які вчинили злочин. Остання обставина особливо характерна для вчинення звалтувань, генезис яких обтяжено негативною поведінкою самих потерпілих.

Подібні риси існують у характеристиці особи, яка стала жертвою злочину, та особи, яка його вчинила. Так, у структурі морально-психологічної характеристики осіб, які потерпіли від насильницьких злочинів, та які своєю негативною поведінкою сприяли вчиненню злочинів, характерними виявилися такі якості: агресивність, деспотизм, схильність до вживання алкоголю, нерозбірливість у виборі знайомих, статева нерозбірливість. У морально-психологічній характеристиці ситуативних злочинців можливо виділити групу осіб, які характеризуються: підвищеною збудженістю, запальністю, нестриманістю, що свідчить про соціальну неадаптованість;

схильністю до вживання алкоголю; деспотизмом відносно близьких, незлагідністю [5].

На основі наведених характеристик можливо припустити, що в тих межах, де відбувається стійка схожість показників, певна їх сукупність у рівній мірі може сприяти формуванню як злочинця, так і жертви, об'єктивуючись у негативній поведінці, що мала місце до вчинення злочину (задовго до злочину, або безпосередньо перед його вчиненням). Водночас, жодний комплекс особистісних якостей «потенційного потерпілого» не може свідчити про фатальну схильність стати потерпілим. Цей комплекс може свідчити лише про те, що особа, яка володіє ним, здатна за певних обставин, частіше ніж інші, стати потерпілою. Вчинення злочину стосовно потенційного потерпілого залежить ще від низки інших взаємодіючих віктимогенних та криміногенних факторів, які є складовими дозлочинної ситуації, саме при цій взаємодії збільшується значимість негативної поведінки як умови, що сприяє злочину, а також місце та час дозлочинних подій.

Список використаних джерел

1. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. - СПб.: Питер, 2002. - 304 с.
2. Джужа О.М. Кримінологічні засади віктимізації та девіктимізації як різновидів профілактичної діяльності / О. М. Джужа // Право і суспільство. - 2011. - № 1. - С. 31-36.
3. Джужа О. М., Горлач С. В. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз) // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. - 2014. - № 2 (91). - С. 15-21.
4. Стан і структура злочинності в Україні за 2008-2014 рр. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://mvs.gov.ua>.
5. Кримінологічна віктимологія : [навч. посібник] / за заг. ред. професора О.М. Джужі. - К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. - 416 с. - С. 185-187.